

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.231:341.24:343.2

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.17>**О. Т. Волощук**

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції та прав людини
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0003-0991-5605

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АГРЕСІЇ ЯК МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА МОДЕЛЬ**

Стаття присвячена аналізу концептуальних засад агресії як міжнародного злочину, її теоретико-правовому осмисленню та визначенню кваліфікаційної моделі. Висвітлено актуальність проблеми з урахуванням сучасних збройних конфліктів, що супроводжуються системним порушенням прав людини та використанням новітніх технологій ведення бойових дій. Автор окреслює трансформацію понять війни у сучасному світі та впровадження методик гібридної агресії, зокрема через економічні, інформаційні та кібернетичні складові, що створює нові виклики для міжнародного права. Проаналізовано нормативні визначення агресії, визнані класичними, зокрема Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 (1974) та Статтю 8bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Проведено порівняння цих визначень із сучасними доктринальними підходами, що дозволяє виділити ключові елементи кваліфікаційної моделі злочину агресії. Особлива увага приділена інтеграції державної та індивідуальної відповідальності, визначенню об'єктивних та суб'єктивних елементів агресії, а також механізмів юридичного реагування. Зроблено висновок, що кваліфікаційна модель злочину агресії дозволяє комплексно оцінювати міжнародну відповідальність держав та індивідів, формувати превентивні заходи та ефективні механізми протидії агресії. Такий підхід є ключовим для зміцнення міжнародної безпеки та запобігання подальшим збройним конфліктам.

Ключові слова: агресія, злочин агресії, відповідальність в міжнародному праві за агресію, гібридна війна, новітні форми війни, кваліфікаційна модель злочину агресії, міжнародне гуманітарне право, міжнародне кримінальне право, національні та міжнародні органи кримінальної юстиції, розслідування злочину агресії, правоохоронні органи.

**Voloshchuk O. T. CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF AGGRESSION AS AN INTERNATIONAL CRIME:
THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS AND A QUALIFICATION MODEL**

The article is devoted to the analysis of the conceptual foundations of aggression as an international crime, its theoretical and legal understanding, and the definition of the qualification model of the crime of aggression. The relevance of the issue is highlighted in the context of modern armed conflicts, which are accompanied by systematic human rights violations and the use of advanced combat technologies. The author outlines the transformation of the concept of war in the contemporary world and the introduction of hybrid aggression methodologies, including economic, informational, and cyber components, which pose new challenges for international law. Normative definitions of aggression, recognized as classical, are analyzed, including UN General Assembly Resolution 3314 (1974) and Article 8bis of the Rome Statute of the International Criminal Court. A comparison of these definitions with contemporary doctrinal approaches is conducted, which allows the identification of key elements of the qualification model of the crime of aggression. Particular attention is paid to the integration of state and individual responsibility, the definition of objective and subjective elements of aggression, as well as mechanisms of legal response. It is concluded that the qualification model of the crime of aggression enables a comprehensive assessment of international responsibility of states and individuals, the formation of preventive measures, and effective mechanisms for countering aggression. Such an approach is essential for strengthening international security and preventing further armed conflicts.

Key words: aggression, crime of aggression, responsibility in international law for aggression, hybrid warfare, modern forms of warfare, qualification model of the crime of aggression, international humanitarian law, international criminal law, national and international criminal justice bodies, investigation of the crime of aggression, law enforcement agencies.

Актуальність теми дослідження. Агресія як міжнародний злочин належить до одвічних проблем людства, що не втрачає своєї гостроти, попри високий рівень цивілізаційного, культурного та науково-технічного розвитку сучасного світу. На жаль, ми не можемо розглядати цю категорію лише у теоретико-філософській площині,

адже, як і впродовж усієї історії людства, агресія має реальне, трагічне практичне вимірювання. Український народ сьогодні є безпосереднім свідком і жертвою збройної агресії, унаслідок якої відбувається масове знищення цивільних об'єктів, загибель мирного населення та системне порушення основоположних прав людини.

Події сучасності переконливо свідчать, що загрози глобального масштабу не обмежуються межами окремої держави. Риторика про можливе застосування ядерної зброї, яка використовується з метою політичного шантажу, засвідчує: будь-який воєнний конфлікт – це справа не лише окремої держави-жертви чи її союзників, а проблема всього людства. Саме тому запобігання та правова протидія агресії мають стати пріоритетом усієї міжнародної спільноти, усіх націй і народів, які поділяють фундаментальні принципи міжнародного миру та безпеки.

Водночас у сучасних умовах відбувається глибинна трансформація поняття війни. Якщо проаналізувати природу нинішніх воєнних конфліктів, можна дійти висновку, що концепція «гібридної війни», інформаційно-психологічні та кібератаки, дистанційні технології ураження, використання асиметричних стратегій докорінно відходять від класичних форм ведення війни. Ця нова парадигма збройних протистоянь зумовлює появу нових юридичних проблем: кваліфікацію дій, визначення суб'єктів відповідальності, засобів доказування та юрисдикційних механізмів реагування.

Сучасна геополітична динаміка останніх десятиліть підтверджує, що збройні конфлікти, хоч і змінюють свої форми, залишаються постійною загрозою людству. Вони набувають або активної, або латентної («тліючої») форми, переходячи з гострої фази у довготривалу. Це ускладнює міжнародно-правове реагування і створює потребу у пошуку нових підходів до правової кваліфікації актів агресії та їх превенції. Таким чином, нагальною залишається необхідність удосконалення міжнародно-правових механізмів із метою поступового викорінення цього явища з сучасної дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика агресії та застосування сили в міжнародних відносинах є об'єктом постійного наукового інтересу як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Серед зарубіжних учених ґрунтовно аналізували сутність агресії, правомірність застосування сили, участь сторін у збройних конфліктах, питання відновлення після війни та юридичні наслідки воєнних дій такі дослідники, як Р. Аго, Д. Анцилотті, Е. Аречага, М. Бассіуні, А. Кассезе, Л. Опенгейм, В. Шабас та інші. Їхні праці становлять вагомий теоретичний фундамент у сфері міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права. Не відстає у цьому напрямі й українська наукова школа. Фундаментальні дослідження І. Лукашуком, В. Василенком, О. Задорожним, О. Мережком, В. Буткевичем, Н. Зелінською, В. Репецьким, В. Гутником, В. Лисиком створюють цілісну доктрину осмислення природи агресії, її юридичної

кваліфікації, наслідків порушення норм міжнародного гуманітарного права, а також проблеми невідворотності відповідальності агресора. Ці вчені не лише аналізують теоретичні основи агресії як злочину, а й активно розробляють ініціативи щодо створення спеціального міжнародного трибуналу для притягнення керівництва РФ до відповідальності за збройну агресію проти України.

Попри посилений інтерес науковців і значну кількість опублікованих праць, особливо після початку повномасштабного вторгнення в Україну 2022 року, наразі відсутнє єдине комплексне бачення ефективних правових механізмів протидії агресії. Залишається невирішеною низка практичних питань: як притягнути до відповідальності осіб, держава яких не визнає юрисдикцію міжнародних судів; як забезпечити розгляд справ за відсутності обвинувачених; як реалізувати рішення майбутнього спеціального трибуналу; як відшкодувати збитки, завдані агресією. Ці проблеми потребують глибоких міждисциплінарних досліджень і нових концептуальних рішень.

Метою статті є з'ясування концептуальних засад агресії як міжнародного злочину, аналіз теоретико-правових джерел, визначення структури та специфіки кваліфікаційної моделі злочину агресії, а також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності міжнародно-правових механізмів протидії та запобігання агресії.

Виклад основного матеріалу. Норми міжнародного кримінального та міжнародного гуманітарного права, сформульовані у другій половині ХХ століття, закладали фундаментальні засади кваліфікації злочину агресії та визначення відповідальності за його вчинення. Водночас вони відображають історичні реалії періоду «класичних» воєн, коли акт агресії мав переважно відкритий, збройний, територіально окреслений характер. У сучасних умовах цей нормативний каркас дедалі частіше демонструє свою обмеженість, оскільки не враховує специфіку новітніх форм воєнних дій, у яких поєднуються політичні, інформаційні, економічні, технологічні та психологічні інструменти впливу.

Наукова доктрина та міжнародно-правові документи, зокрема Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (1974 р.) [4] і стаття 8 bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду (2010 р.) [2], заклали базові підвалини розуміння збройної агресії як дії держави, що порушує суверенітет та політичну незалежність іншої держави. Водночас сучасні дослідники – зокрема Ф. Гоффман, В. Мюррей, П. Мансур, М. Шмітт і В. Шабас – звертають увагу на те, що традиційна модель «акту агресії» не враховує нових форм гібридних конфліктів. Їх спільна позиція полягає в тому, що сучасна агресія дедалі часті-

ше реалізується через комбінацію військових, інформаційних, кібернетичних, економічних і психологічних засобів впливу, які не завжди мають ознаки відкритого збройного нападу.

Ф. Гоффман розглядає гібридну війну як змішану форму протистояння, у якій класичні бойові дії поєднуються з асиметричними методами, операціями нерегулярних формувань і використанням неконвенційних інструментів – від дезінформації до кібератак [6]. В. Мюррей та П. Мансур доповнюють цю характеристику, акцентуючи, що такі конфлікти зумовлюють розмиття меж між станом війни й миру та ускладнюють ідентифікацію суб'єкта агресії [9].

З позицій міжнародного права, В. Шабас [12] і М. Шмітт [13] наголошують на обмеженості чинних дефініцій у кваліфікації гібридної агресії. Вони звертають увагу, що існуючі норми Римського статуту та резолюцій ООН були розроблені з урахуванням міждержавних воєн ХХ століття і не передбачають таких явищ, як кібероперації, дезінформаційні кампанії, використання приватних військових компаній чи «приховані» форми втручання, які здатні досягати стратегічних результатів, аналогічних збройному нападу.

Отже, у працях зазначених науковців простежується спільна ідея: гібридна агресія є поліструктурним феноменом, що поєднує матеріальні (збройні, економічні, кібернетичні) та нематеріальні (інформаційні, психологічні) засоби впливу, і тому вимагає переосмислення традиційних міжнародно-правових підходів до визначення та кваліфікації акту й злочину агресії.

Відповідно, враховуючи наведене, можна констатувати, що базовими ознаками гібридної агресії є:

(1) комплексність, тобто використання у взаємодії військових і невійськових засобів впливу з метою підриву суверенітету та політичної незалежності держави-жертви;

(2) асиметричність, що полягає у використанні агресором непрямих, невійськових або нетрадиційних засобів впливу (зокрема інформаційних, економічних, енергетичних, кібернетичних), які дозволяють досягати стратегічних військово-політичних цілей без відкритого збройного зіткнення, а відтак – уникати прямої кваліфікації таких дій як акт агресії;

(3) латентність, тобто прихованість або опосередкованість агресора через використання проксі-сил, приватних військових компаній чи локальних акторів;

(4) багаторівневність, тобто одночасне ведення операцій у військовій, інформаційній, економічній, політичній і правовій сферах (правовому полі), що створює ефект синергетичного тиску на державу-жертву;

(5) системність і тривалість, що виражаються у цілеспрямованому впливі, спрямованому

на зміну політичного курсу, соціальної структури або правового статусу держави-жертви.

На підставі цього можна сформулювати таке визначення: гібридна агресія – це комплексна форма міждержавного протистояння, що здійснюється шляхом поєднання військових, політичних, економічних, інформаційних і кібернетичних засобів впливу, спрямованих на підрив суверенітету, політичної незалежності чи територіальної цілісності іншої держави без відкритого застосування збройної сили, але з досягненням наслідків, еквівалентних збройному нападу.

Гібридна агресія, на відміну від класичної, не обмежується військовими операціями. І оскільки її ознаками є комплексність, багаторівневність і тривалість впливу, що охоплює інформаційний простір, економіку, культуру, суспільну свідомість і навіть юридичну сферу, традиційні міжнародно-правові засоби реагування – такі як санкції, акти засудження, дипломатичні демарші чи навіть кримінальна відповідальність за агресію – виявляються недостатніми або надто повільними. Тому особливої актуальності набуває завдання переосмислення структури злочину агресії у контексті гібридних викликів. Необхідно з'ясувати, якою мірою сучасна доктрина міжнародного кримінального права спроможна адаптуватися до нових форм агресивних дій і забезпечити їх ефективну кваліфікацію та притягнення винних до відповідальності.

Загалом у сучасній доктрині міжнародного права питання кваліфікації злочину агресії набуває особливого значення, оскільки воно є не лише категорією юридичною, а й концептуальною, що відображає глибину трансформацій у самому розумінні війни, сили, відповідальності та справедливості. Традиційні юридичні конструкції, які формувалися в епоху Вестфальської системи, вже не відповідають повною мірою сучасним реаліям гібридних конфліктів, кібероперацій і непрямих форм агресії. Саме тому виникає потреба у виробленні кваліфікаційної моделі агресії, здатної забезпечити цілісне бачення цього злочину – не лише як акту протиправного застосування сили, але як багатовимірного явища, що охоплює політичний, правовий, технологічний і моральний виміри.

Під кваліфікаційною моделлю агресії слід розуміти системно-структуровану концепцію, що поєднує нормативні, доктринальні та процесуальні елементи, необхідні для юридично вивіреного визначення, ідентифікації та доказування акту агресії в умовах сучасного міжнародного правопорядку. Іншими словами, це не лише технічний інструмент юридичної кваліфікації, а аналітична рамка, яка дозволяє збалансувати складну взаємодію між відповідальністю держави та індивідуальною кримінальною відповідальністю політичного та військового керівництва. Як слушно

зауважує Антоніо Кассезе, історично два правові режими – відповідальність держави за акт агресії та кримінальна відповідальність індивідів – були взаємопов’язані, що ускладнювало чітке визначення злочину агресії; лише розмежування цих двох площин дозволяє зрозуміти його подвійний характер як акту міжнародного порушення та як діяння конкретних осіб [3, с. 841]. Саме у цій точці перетину – між інституційною (державною) і персональною (індивідуальною) відповідальністю – зосереджується основна складність побудови ефективної кваліфікаційної моделі злочину агресії. Тому завдання сучасної науки полягає у тому, щоб сформулювати такий підхід, який дозволяє гармонізувати дві площини: з одного боку, відповідальність держави як суб’єкта міжнародного права за акт агресії, а з іншого – індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, що ухвалюють, планують або реалізують рішення про застосування сили.

У межах кваліфікаційної моделі можна виокремити кілька взаємопов’язаних елементів, які утворюють її логічну структуру.

Першим є нормативний компонент, що спирається на Статут ООН [1], Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (1974 р.) «Визначення агресії» [4] та статтю 8-bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2]. Ці документи визначають базові критерії акту агресії, зокрема застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної недоторканості чи політичної незалежності іншої держави.

Другий компонент – фактичний, або об’єктивний, – охоплює ті дії, які формують об’єктивну сторону злочину. У контексті сучасних гібридних війн цей елемент набуває якісно нового змісту. Сучасна практика міжнародних відносин засвідчує, що агресія може проявлятися не лише у формі відкритого збройного вторгнення, а й через застосування проксі-структур, масштабних кібератак, дезінформаційних кампаній, економічного тиску чи політичного маніпулювання. Як влучно підмітив Я. Дінштейн, сучасні воєнні конфлікти демонструють, що межа між станом війни і миру дедалі розмивається, ускладнюючи розмежування традиційних актів збройної агресії та нетрадиційних форм ворожого впливу [5, с. 12], що, у свою чергу, зумовлює необхідність формування більш гнучких доктринальних і правозастосовних підходів до ідентифікації та атрибуції дій агресора в умовах гібридних конфліктів.

Третім елементом є суб’єктний компонент, який охоплює два взаємопов’язаних рівні відповідальності – державну та індивідуальну. У межах державної відповідальності йдеться про визнання держави як суб’єкта, що порушує основоположну норму міжнародного права, зафіксовану в статті 2(4) Статуту ООН [1]. Вод-

ночас індивідуальна кримінальна відповідальність персоніфікує політичне рішення про агресію, переводячи його у площину кримінального права. Власне, у цьому й полягає методологічна новизна кваліфікаційної моделі – у комплексному охопленні обох рівнів правопорушення, що забезпечує не лише юридичну повноту, але й морально-правову цілісність механізму відповідальності.

У цьому контексті особливо актуальною постає проблема атрибуції в умовах гібридної агресії, яка залишається одним із найбільш дискусійних питань сучасного міжнародного права. Визначення, чи дії певного збройного угруповання, кіберструктури або інформаційного ресурсу можуть бути ототожнені з державою, потребує ретельного застосування критеріїв «effective control» (вимагає прямого і детального контролю держави над конкретними діями угруповання) і «overall control» (передбачає ширший «загальний контроль» над діяльністю групи, коли держава координує або спрямовує її дії, навіть без безпосереднього командування кожною операцією) [7] [10]. Перший із них був сформульований у практиці Міжнародного суду ООН, зокрема у справі *Nicaragua v. United States* [8], тоді як другий – у рішенні Апеляційної палати ІСТУ у справі *Prosecutor v. Duško Tadić* (1999), де було встановлено, що для атрибуції дій збройних або парамілітарних груп державі доцільніше застосовувати тест «overall control», який більш точно відображає ступінь управління та координації з боку держави [11]. Саме ці критерії повинні лягти в основу майбутньої уніфікованої процедури доказування державного контролю в межах кваліфікаційної моделі агресії.

Важливим аспектом є також суб’єктивний елемент (*mens rea*), що вимагає встановлення умислу на застосування сили з метою підризу суверенітету або незалежності іншої держави. Тут правова доктрина дедалі більше тяжіє до інтерпретації політичної волі як юридичного критерію. Тобто не кожна військова дія становить агресію, а лише та, що має намір підпорядкувати або змінити політичну волю іншої держави.

Отже, кваліфікаційна модель агресії – це не лише технічна правова конструкція, а концептуальний міст між нормативним і фактичним, між державним і особистим рівнем відповідальності. Її значення полягає у створенні передумов для формування єдиного, внутрішньо узгодженого підходу до ідентифікації, кваліфікації й покарання за злочин агресії у всіх його формах – від класичних до гібридних.

Побудова такої моделі також безпосередньо пов’язана з пошуком ефективних шляхів протидії і превенції агресії. Адже без чіткої системи наслідків будь-яка норма залишається декла-

ративною. В умовах глобалізації та зростання кіберзалежності одним із ключових механізмів стримування агресії має стати жорсткий і невідворотний санкційний режим, який діятиме як юридичний інструмент і як превентивний засіб. Йдеться не лише про економічні та фінансові санкції, а й про комплексне відключення держави-агресора від міжнародних систем торгівлі, комунікацій, науки, культури, що матиме подвійний ефект: по-перше, створюватиме примус до припинення агресії; по-друге, виконуватиме стримувальну функцію, запобігаючи повторенню подібних актів у майбутньому.

Більш того, важливим є і компонент відновлення справедливості, тобто створення правових механізмів реквізиції активів держави-агресора та їх спрямування на відшкодування завданих збитків постраждалій державі та її громадянам. Така модель, що поєднує елементи кримінальної, міжнародно-правової та матеріальної відповідальності, здатна перетворити кваліфікаційний процес з формальної процедури на реальний інструмент міжнародного правопорядку.

У рамках кваліфікаційної моделі злочину агресії критичною стає не лише ідентифікація акта, але й система наслідків застосування агресії, що має включати чіткі, ефективні й невідворотні інструменти відповідальності. Без такого механізму будь-яка дефініція агресії ризикує залишитися декларативною – «паперовою». Саме тому одним із стратегічних елементів протидії агресії має стати жорсткий санкційний режим, який буде реалізовуватися як частина кваліфікаційної моделі та одночасно як фактор превенції.

Запропонований алгоритм дій включає: (1) негайне політичне засудження держави-агресора міжнародною спільнотою, публічна консолідація позиції держав-членів, міжнародних організацій; (2) автоматизація санкцій: після визнання акта агресії має бути застосований комплекс санкцій – замороження державних і приватних активів, повна торгово-економічна ізоляція, відключення від міжнародних фінансових і технологічних систем, припинення енергетичних поставок; (3) реквізиція активів: активи держави-агресора і її громадян за кордоном мають переходити у фонди реконструкції постраждалих держав, з метою забезпечення відновлення, відшкодування збитків (reparations) і справедливості; (4) юридична ізоляція: припинення всіх договірних відносин (торгових, культурних, освітніх) з державою-агресором, виключення її з міжнародних організацій або обмеження її участі у них; (5) притягнення до відповідальності: створення або використання міжнародного/спеціального трибуналу для притягнення керівництва агресора до кримінальної

відповідальності; застосування індивідуальної кримінальної відповідальності як важливого елементу кваліфікаційної моделі (паралельно з відповідальністю держави). Паралельно з санкціями слід впроваджувати превентивні заходи: підвищення стійкості критичної інфраструктури, забезпечення кібербезпеки, інформаційна стійкість суспільства (media literacy), ранні дипломатичні сигнали та механізми деескалації. Без цього санкційний режим ризикує бути реактивним, а не превентивним.

Таким чином, кваліфікаційна модель агресії має поєднувати класичні юридичні елементи з механізмом необхідного й невідворотного реагування. Такий підхід не тільки підсилює правову ефективність (legal effectiveness), а й створює стримувальний ефект (deterrence): держава чи суб'єкт, який розглядає можливість агресивних дій, буде змушений оцінити реальність наслідків – не лише політичних або моральних, а конкретно економічних, правових, кримінальних.

Висновки. Кваліфікаційна модель агресії в сучасних міжнародно-правових умовах повинна бути концептом, що об'єднує нормативну основу, фактичні прояви, відповідальність держави й індивіда, а також механізм санкцій і превенції. Без такої моделі з ризиком лишається права безпорадність перед новими формами агресії. Впровадження жорсткого санкційного режиму як частини цієї моделі створює необхідне поєднання «ідентифікація → кваліфікація → відповідальність → відшкодування» і стає дієвим засобом стримування і попередження агресії.

Література

1. Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками). Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
2. Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the Crime of Aggression (Kampala Amendments) : Resolution RC/Res.6 (2010). URL: <https://surl.li/hvtopu>
3. Cassese A. On Some Problematic Aspects of the Crime of Aggression. *Leiden Journal of International Law*. Vol. 20, No. 4. Dec. 2007. P. 841–849. URL: <https://surl.li/mrukve>
4. Definition of Aggression : General Assembly Resolution 3314 (XXIX) : adopted on 14 Dec. 1974 / United Nations. URL: <https://surl.li/xiuayb>
5. Dinstein Y. War, Aggression and Self-Defence. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 376 p. URL: <https://surl.li/qptps>
6. Hoffman, F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac Institute for Policy Studies*, 2007. URL: <https://surl.li/jzmyej>
7. Marchuk O. The 'overall control' test as defined in Tadić. URL: <https://surl.li/ilvuuz>
8. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, ICJ Reports 1986. *International Court of Justice*. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/70>

9. Murray, W., Mansoor, P. (eds.) *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge Univ. Press, 2012. URL: <https://surl.li/mvrsdd>

10. Nicaragua and Tadić Tests Revisited in Light of the ICJ Judgment on Genocide in Bosnia. *European Journal of International Law*. Vol. 18. No. 4. Sept. 2007. P. 649-668. URL: <https://surl.li/ndfoxi>

11. Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement). International Tribunal for the former Yugoslavia.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. 15 July 1999. URL: <https://surl.li/ctywem>

12. Schabas W. A. *The Crime of Aggression: A Commentary* / ed. by D. Ambos, D. Robinson, L. Carter. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 163 p. URL: <https://surl.li/ilxvey>

13. Schmitt M. N. *The Law of Cyber Warfare and the Crime of Aggression*. Council of Advisers Report on the Application of the Rome Statute to Cyber Warfare. The Hague, 2019. URL: <https://surl.li/klbwlt>

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025